

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

ԱՐՇԻԼ ԿՈՐՔԻԻ ԱՐՈՒԵՍՏԸ*

ԵՌԻՂԱ ՓԱՆԻՆ

Հեղինակուհին իր մեկնի ժամանակակից մշակութիւն մէջ երեւան եկող հակասութենէն՝ մէկ կողմէ անհատին եւ առարկայի յարաբերութեան, միւս կողմէ՝ մարդուն ինքն իր վրայ կատարած անդրադարձութեան միջեւ: Ճեպին եւ որով իրականութեան ցիրուցան բեկումը, ինքնութեան վերաբերումը եւ ասոր իբր հետեւանք՝ ըլլա՛յ բառային, ըլլա՛յ կերպարային հաղորդակցութեան մէջ նշանակութեան անհետացումը, կրնան ապրուիլ յարելով՝ բարի հաւատքով՝ գիտարուեստական խնջոյքին կեղծ-առասպելաբանութեան, ինչ որ կրնայ ունենալ այլապէս արտայայտութիւններ. կա՛մ տարրադարձելով այդ բոլոր տուեալները եւ վաւերացնելով դանոնք, ինչպէս ըրած է վերլուծական խորանարդապաշտութիւնը, կա՛մ դերբրահան փրկարչին աշխարհներ փնտռելով եւ կամ որոնելով սկզբունք մը՝ որ դանոնք վերահամարկէ իրենց սկզբնական ինքնութեանը մէջ:

Արդի աշխարհին մէջ քիչեր միայն մատնացոյց ըրած են ինքն իր հարադատութեան փնտռութեան՝ իրեն միակ հնարաւոր ուղին համեմատ համար ձեւերու վերանորոգման եւ որ վերստին կը միացնէ ենթակային եւ առարկային միջեւ փոքր-թափ թելը, առաջնորդելով երկուքն ալ իրենց փոխադարձ ինքնավարութեան՝ վերականգնում հաւասարակշռութեան մը մէջ: Այս տիպի արուեստագէտ մըն է Կորքին, որու կեանքը եւ գործը անբաժանելի ամբողջութիւն մը կը կազմեն եւ որոնք խորհրդանշական ոյժ մը կը ստանձնեն ինքն իրեն եւ իրականութեան գիտակցումի, եւ ինչպէս նաեւ դանոնք ղեկավարելու յառաջընթացքին մէջ: Գերազանցում մը՝ որ հաւասարապէս կը ներփակէ դանոնք, արուեստի հարթակին վրայ: Նկարչութիւնը վախճան կը դառնայ միայն յետ քան տարիներու, որոնց ընթացքին կը կիրարկուի իբր միջոց պրպտումի մը՝ որ բացայայտութիւն գեղադիտական չէ, այլ կենսական է:

Հեղինակուհին կ'եզրակացնէ իր ուսումնասիրութիւնը հետեւեալ խօսքերով. «Եւ կարծիքով, կը գտնուինք դէմ առ դէմ ժամանակակից վերջին ճգնաժամին» նը կարիչին, գաղափարականօրէն կապուած այն թե. դարուն՝ որ ինքնաճանաչումը ըրած էր մարդուն վարեւորագոյն հարցը...: Կորքին վերջ արուեստը պիտի ըլլայ արտայայտութիւնը՝ զարգացած գիտարուեստի քաղաքակրթութեան առարկային մէջ մարդուն յուսարեկիչ ուժացումին ու ճեպին հիւլէտիւն տարրադարձութեան առօրեայ փորձառութեան:

*) Ներկայ հազորդումը կ'ընդլայնէ բնամիւսքը հեղինակուհիին կողմէ տրուած դասախօսութեամբ մը, 14 Մայիս 1981ին, վեներտիկի Պետական Համալսարանին իրաւագիտութեամբ, Ուրալ-ալթայագիտութեամբ եւ կովկասագիտութեամբ բաժանմունքին մէջ, բնամիւսութիւններու շարքի մը ընթացքին, որու բնամիւսք մը՝ «Հայ արուեստը՝ երկի եւ այսօր» (ԵՄԲ.):

ՅԻՍՆԱՄԵԱՅ ԳԻՏԱԿԱՆ-ԳՐԱԿԱՆ ՅՈՐԵԼԵԱՆ

ՓՐՈՖ. ՅՐԵՏԵՐԻԲ ՖԷՅՏԻ

Մեծ շուքով առնուեցաւ 6 Նոյեմբեր 1983 Կիրակի փետրէ վերջ, Սորպոնի Աւագ Ամփիթատրոնին մէջ, Մուրատ-Ռափայէյեան Նախ-Իրին Աշակերտաց Միութեան նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած փայլուն հանդէսով մը, գրական-գեղարուեստական ճոխ յայտագրով եւ ի ներկայութեան երկու հազարի մօտեցող համակիրներու խումբ-երամբ բաղմութեան, Փրոֆ. Յրեսերիբ Ֆէյտիի գիտական-գրական ոսկեայ յորելեանը:

Փրոֆ. Ֆէյտի իր ուսուցչական ասպարէզը թեւակոխած է վեներտիկ, Ս. Ղազարի Ընծայարանին եւ Մ. Ռափայէյեան Վրժ.ի մէջ, դասաւանդելով Փրանսերէն լեզու եւ գրականութիւն 1933-1937:

1937ին պատուոյ անդամ կ'անուանուի Ս. Ղազարու Հայկական Ակադեմիային, ի հեճուկս իր երիտասարդ տարիքին, նկատի առած հայերենագիտական իր արդէն պատկանելի վաստակը:

Հմուտ լեզուաբան ու բանասէր, Փրոֆ. Ֆէյտի շուրջ քսան տարիներ (1964-1976) վարած է նաեւ Սեւրի Մուրատեան Վարժարանի քաղաքական տեսուչի պաշտօնը:

Արեւմտեան աշխարհաբարի Փրանսերէն բացատրութեամբ իր քերականութիւնը պիտի մնայ, անկասկած, իբրեւ դասական գործ մը: Նոյնպէս դասականացող արտագրութիւն մը ըլլալու կոչուած է վրա-տահարար հայերէն հմայելիներու մասին երկարամեայ տաժանագին աշխատանքի երկունք՝ հակայ հասորը, որ ներկայիս մամուլի տակ է Ս. Ղազարի ապարանին մէջ Կիւլպէնկեան Հիմնարկի բարենպաստ աջակցութեամբ:

Բաղմաթիւ են Փրոֆ. Ֆէյտիի հայագիտական յօդուածները, ղլխաւորապէս լեզուաբանական հարցերու վերաբերեալ, ցրուած պարբերաթերթերու եւ այլ հրատարակութիւններու մէջ, որոնք, կը յուսանք, կարենան ամփոփուիլ օր մը հատորի մը մէջ:

Եղականօրէն արժէքաւոր գործ մըն է Սասունցի Դաւիթի Փրանսերէն թարգմանութիւնը, UNESCOի «Oeuvres représentatives»

չարքին մէջ, ճոխ ներածականով, որով մեր ժողովրդական դիւցազնապետը վր արժանի տեղը կը դրաւ էր համաշխարհային դիւրս-դուրս-ծոցներու վարդին:

Հանդէսին խօսք առած են Բ. Սերժ Գրիբեան, որ վարտարած է հանդէսին բացումը, «Բազմալէպ»-ի վարդապետ Հ. ԼԵՆԻՆ ԶԵՔԻՆԵԱՆ՝ յանուն Միջկարեան Միաբանութեան եւ Ս. Ղազարու Ճեմարանին, Փրոֆ. Ֆրանսուա Տը Լապրիոլ՝ փոխ-նախագահ Փարիզի Արեւելեան Լեզուներու Ազգային Կաճառին, Հրայր Հրաչեան՝ յանուն Մ. Ռաֆայէլեան Նախկին Աշակերտներու Միութեան եւ Փրոֆ. Ժան-Փիէռ Մարէ, որ յաջորդած է Փրոֆ. Ֆէյտիի նոյն ամսօրինակն իրայ: Ստորեւ՝ Հ. ԼԵՆԻՆ ԶԵՔԻՆԵԱՆԻ ռեզերվը:

ԽՄԲ.

Բարձրաշնորհ Հայրապետական Պատուիրակ Հայր,
Գերշ. Սրբազան,
Պատուական Հեղինակութիւններ,
Յարգելի հիւրեր եւ ունկնդիրներ,
Մեծարգոյ եւ շատ սիրեցեալ Յորելեար,

Յորելեաններու բազմասերութեան այս ժամանակներուս՝ նշանակալից, գուցէ եւ եզակի հանգամանք մը կը ներկայացնէ այն՝ որու տօնախմբութեան համար այսօր բոլորուած ենք հոս:

Հարկ կ'այ արդեօք ընդգծելու՝ թէ ա՛րքան հանելի պատիւ մը կը նկատուի եւ թէ ա՛րքան անկեղծ է հանոյքը՝ զոր կը զգամ, ստանձնելով պարտականութիւնը ներկայացնելու այստեղ Միջկարեան Միաբանութիւնը եւ Ս. Ղազարու Հայկական Ակադեմիան, իբրեւ հմարագրապետ «Բազմալէպ» հանդէսի եւ Տեսուչ Մուրատ-Ռաֆայէլեան վարժարանի, քարգման հանդիսանալու համար բոլորիս ջերմ համակրանքին եւ ընծայելու մեր յարգանքի ու ծրարտիքի տուրքը յորելեարի մը, որ է միանգամայն՝ անդամ Ս. Ղազարու Ճեմարանին, երկարատեւ աշխատակից «Բազմալէպ»-ի եւ քաղաքական տեսուչ Սերժի Մուրատեան վարժարանի, եւ որու ուսուցչական ասպարէզին հիմնական հանգրուաններէն հանդիսացած են Մուրատ-Ռաֆայէլեան վարժարանը եւ Ս. Ղազարի Դպրեվանքին Ընծայարանը: Հոն, հայկական այդ կրկնակ ակութիւններուն մէջ է որ արծարծած է Յորելեարին սիրտը Մեծաւանգիս սիրով եւ իր մտքի հորիզոնները ոգեւորուած՝ Նայիրեան բազմադարեան մշակոյթին հմայով:

Հարկ է, սակայն, որ անմիջապէս բացայայտեմ կէտ մը՝ թէ այսօր, հոս, ե՛ւ Միաբանութեան, ե՛ւ ձեր Ակադեմիային ներկայացուցիչը պէտք է ըլլալ՝ տարիներու վաստակով, ինչպէս նաեւ յարգելի Յորելեարին հետ իր անձնական մերձաւորութեամբ շատ աւելի համ-

գամանաւոր անձ մը՝ Հ. Ներսէս Վրդ. Տէր-Ներսէսեան, Միաբանութեան Ընդհանուր Քարտուղարը, շուրջ քսան տարիներու տնօրէնութեամբ «Բազմալէպ»-ի ներքին խմբագրապետը եւ Ս. Ղազարի Ընծայարանին հին ու նոր հայերէնի անվարկութիւնի ուսուցչապետը: Դժբախտաբար, իր պաշտօնին պահանջած վանական անյետաձգելի պարտականութիւններու բերումով՝ ան այսօր չէ կարողացած հոս ներկայ գտնուիլ: Եւ ես կրկնապէս հանոյք կը զգամ՝ իր դերը ստանձնելով այստեղ:

Ես չեմ խորհիր կանգ առնել Յորելեարին կեանքին ու գործունէութեան փուլերուն եւ վաստակին նկարագրութեան վրայ, մանաւանդ որ «Յառաջ» թերթի այս առթիւ իրեն ընծայուած համարով քաւակաւաւ լուսարանուած են հանրութեան առջեւ այդ հիմնական կէտերը:

Յորելեան մը կարելի է նկատել շրջանի մը փակումը: Եւ արժան ու իրաւ է որ այդ շրջանի աւարտին պատշաճ գնահատանքի տուրքը ընծայուի այն անձին, որ վաստակած է այդ տարիներու ընթացքին: Կան յորելեաններ, որ այսօր անկողնի վրէժն են: Բայց կ'ա՛ն նաեւ յորելեաններ, որոնք ինչպէս խօսքիս սկիզբը կ'ըսէի, նշանակալից ու եզակի հանգամանք մը կը ստանձնեն, ինչպէս է այսօրուանը, որովհետեւ յորելեանը՝ զոր կը տօնենք այսօր ունի գերազանցօրէն այժմեական արժէք մը: Եւ այս այժմեականութեան շարժառիթները կը քաղաքեն՝ թէ ինչո՛ւ այս յորելեանը կը նկատուի նշանակալից իր իմաստային բովանդակութեամբ եւ եզակի՝ իր պատգամով: Այդ բովանդակութիւնը կը բնորոշուի մոյնիմէն Փրոֆ. Ֆէյտիի դրոշմած ուղղութեամբ եւ նկարագրով քրամսացի հայախօս հայագէտի իր գործունէութեան՝ արեւմտեան սփիւռքի ամէնէն կարկառուն կեդրոններէն մէկուն մէջ. - արեւմտեան սփիւռք ըսելով հոս կը հասկնամ այս եզրը այն առումով՝ որով կը կիրարկելի գայն Հայաստանի մէջ այն եզրը այն կայացած Հայ Լեզուարանութեան համագումարին՝ ո՛չ անցեալ տարի կայացած Հայ Լեզուարանութեան համագումարին՝ ո՛չ աշխարհագրական, այլ ընկերամշակութային իմաստով՝ որով երկրի մը տուեալ կառոյցները եթէ կը բնորոշուին արեւմտեան մշակոյթէն՝ արդէն կը գտնուին արեւմտեան սփիւռքի մը մէջ, ինչպէս է՝ զոր օրինակ՝ Աւստրալիոյ մեր գաղութի պարագան: Եւ այդ ուղղութիւնը, կը խորհիմ, պէ՛տք է դառնայ պատգամ մը՝ մոյն հանգամանքներուն մէջ գործող բոլոր հայագէտներուն համար: Ուստի չեմ կարծեր չափազանցել՝ եթէ ըսեմ թէ մեր պատուական Յորելեարը կը ստանձնէ շեշտակիօրէն տիպային արժէք մը: Ահա՛ խորունկ պատմաւոր՝ այսօրուան յորելեանին այժմեականութեան:

Որո՞նք են արդեօք այն յատկանիշները, այն ուղղութիւնը, այն նկարագիրը, զոր Փրոֆ. Ֆէյտի դրոշմած է իր գործունէութեան:

կալութեամբ —, թէ արեւմտահայերէնը, կ'ըսէի, նգնաժամային պահ մը կ'անցընէ: Բայց, ինչպէս կ'արտայայտուէի նոյնիման Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային կապերու կոմիտէի Նախագահին, յարգելի Փրոֆ. Համազասպեանի, առանձնական խօսակցութեան մը ընթացքին, արեւմտահայերէնը ո՛չ միայն արեւմտահայերու, այլ բովանդակ հայութեան հարստութիւնն է. եւ համոզուած եմ թէ բոլորիս պարտականութիւնն է գործարար աշխատանքով աշխատող լեզուին վրայ, որ տակաւին 60-70 տարիներ առաջ ապրեցաւ իր ոսկեդարը, որ տուաւ գրական, նոյնիսկ եւրոպական լուսագոյն դասականներու կողմէն դասուելիք համնարներ, Մեծարեցներ, Վարուժաններ, Զարդարեաններ, Զօհրապներ, որոնց տաղաչափութիւնը կամ արձակը, ըլլա՛յ ճանաչի տեսակէտէ, ըլլա՛յ բովանդակային տեսակէտէ, պատմաւ չունի նախանձիւ ուրիշ ոչ մէկ ազգի, նաեւ ամէնէն յառաջադէմ գրականութիւններու տուած հունձքին եւ վաստակին: Եւ պէտք է տակաւին մատնանշել որ նոյնիման Մայր Հայրենիքը՝ հրատարակութեամբ արեւմտահայ ֆերականութիւններու, — մանաւանդ թէ հարկ է ըսել որ թերեւս արեւմտահայ լեզուի լուսագոյն ֆերականութիւններէն մէկը լոյս տեսած է Հայրենիքի մէջ —, եւ դեռ ուրիշ հրատարակութիւններով թանկագին նպաստ մը կը բերէ այս լեզուին պահպանման, որ, ինչպէս ըսի, բովանդակ հայութեան հարստութիւնն է: Եւ հոս ալ անշուշտ հայագէտները, ինչո՞ւ չէ՞ օտար հայագէտներն ալ, որոնք կը գրաւեն արեւմտեան սփիւռքի, — որովհետեւ Միջին Արեւելքի պարագան արդէն ինքնին յայտնի է —, արեւմտեան սփիւռքի համալսարաններու ամսագրերը, եւ կը խորհիմ թէ, այս կէտին վրայ մասնաւոր ուշադրութիւն մը պէտք է դարձնել, հայ ժողովուրդին այս զգայուն, այս շատ փափուկ մէկ հարցին նկատմամբ, որպէսզի չըլլայ թէ մեր օրերուն մենք մեր ձեռքերով յաղարկաւորներն ըլլանք ա՛յսօրեայ գեղեցիկ աւանդութեան, ա՛յսօրեայ փառաւոր աւանդութեան, ա՛յսօրեայ մոլորականաց աւանդութեան մը, երբ մանաւանդ այսօր, երբ նոյնիսկ մեծ ժողովուրդներու մէջ —, կրնամ անձնապէս փոխալիմ օրինակը տալ —, բարբառներու եւ գաւառաբարբառներու յատուկ ուսումնասիրութեան մը, վերագարթումի երեւոյթ մը կայ. այսպէս օրինակ, Վենետիկի ամբողջ նահանգին մէջ մասնաւոր ուշադրութեան առարկայ է նոյնիսկ ուժեղ լեզուաբաններու եւ գրականագէտներու կողմէ վենետիկեան բարբառը, ինչպէս Լոմպարտիայի բարբառը, ինչպէս սիկիլիեան բարբառը, ինչպէս նախալեզու բարբառը, որպէսզի աշխարհաբարբառները ոչ միայն չլուծուին, այլ պահուին եւ պահպանուին նաեւ առօրեայ, մերօրեայ ամէնէն արդիական եւ այժմեական միջոցներուն կիրարկումով: Ո՛րքան աւելի մեր արեւմտահայ աշխարհաբարբառը՝ որ գրական լեզուի մը կրկնակ պատիւն ալ ունի:

Ասոնք են, իմ կարծիքով, գուցէ ամէնէն ցայտուն, ամէնէն հիմնական, ամէնէն ուժեղ յատկանիշերը եւ ուղղութիւնը, որ Փրոֆ. Ֆէյտի իր յիսնամեայ գործունէութեան ընթացքին դրոշմած է իր գիտական եւ յատկապէս հայագիտական գործունէութեան: Եւ ես կը խորհիմ, թէ բոլորիս մաղթանքն է սա պահուս, որ իր աշխարհային ուղղութիւնը, իր աշխարհային իսկապէս տիպար հանդիսանալու բոլորին համար, հայ թէ օտար, որոնք կը գրադին, մտահոգուած են, շահագրգռուած են՝ հայերէն լեզուի, եւ այս անգամ կ'ըսեմ՝ ընդհանուր առմամբ հայերէն լեզուի, իր բոլոր նրբերանգներով, իր բոլոր բարբառներով. — դժբախտաբար յիսունի մօտ գաւառաբարբառ կորսնցուցիմք, որոնք այլեւս չեն խօսուիր յետ Մեծ Եղեռնին, բայց ինչ որ կրնանք տակաւին պահել, ինչ որ տակաւին կրնանք պահպանել, պէտք է որ ձեռք ձեռքի տուած ամէնքս՝ այս ուղղութեամբ ի սպաս դնենք մեր բոլոր ձիւղերը եւ կարելիութիւնները: Եւ ահա՛ Փրոֆ. Ֆէյտի մեզի տուած օրինակը: Կը մաղթեմ որ աշխարհային կրկնուի դարձեալ, որ աշխարհային արձագանգ գտնէ, եւ կը մաղթեմ իրեն տակաւին երկար եւ բեղուն տարիներ, որպէսզի իր գրչը, դեռ որքան ատեն որ Աստուած պիտի շնորհէ իրեն, հոսի սահուն, բեղուն:

Պիտի ուզէի խօսքս փակել կոչով մը, որ, ինչպէս նախապէս ըսածներս, կը թարգմանեն, կ'արտայայտեն նաեւ Ս. Ղազարի ալ ձեռնարանին ջերմ փափաքը, որ զանազան հանդէսներու, զանազան հայագիտական հրատարակութիւններու մէջ ցրուած իր յօդուածները, իր պրպտումները, իր երկար կամ կարճ ուսումնասիրութիւնները, իր կարեւոր վերջապէս ամփոփումի մէկ կամ երկու հատորի մէջ, վերստին ըլլալով թէ ասիկա պիտի կազմէ բովանդակ հայագիտութեան համար մնայուն եւ անկորնչելի վաստակ մը:

Հ. ԼԵՒՈՆ ԶԷՔԻՆԱՆ